

IZGRADNJA DRUGAČIJE EVROPE

MARK BOTENGA
(MARC BOTENGA)

STUDIJE

SOCIJALIZMA

Centar za politike emancipacije

2021

Impresum

Izgradnja drugačije Evrope

Mark Botenga

Edicija:

STUDIJE SOCIJALIZMA

Izdavač:

Centar za politike emancipacije | www.pe.org.rs

Prevod:

Mina Glišić

Uredništvo i redaktura:

Tanja Vukša, Darko Vesić

Prelom i dizajn:

KURS

Tekst je prvi put objavljen u časopisu Catalyst: A Journal of Theory and Strategy, Vol. 1, No.4, zima 2018, pod nazivom: Marc Botenga, *Building a Different Europe*. Članak je dostupan na adresi: <https://ug1lib.org/book/16577921/150b09?id=16577921&secret=150b09>

Tekst objavljujemo uz podršku transform! europe.

transform! europe EUPF je delimično finansiran dotacijama iz Evropskog parlamenta.

Beograd, 2021.

IZGRADNJA DRUGAČIJE EVROPE

MARK BOTENGA
(MARC BOTENGA)

IZGRADNJA DRUGAČIJE EVROPE

Evropska unija, kao država u nastajanju, služi dominantnim frakcijama evropskog kapitala. Drugačija Evropa iziskuje potpuno drugačije institucije. Razmatranje alternative se ne može odvojiti od pitanja ekonomskog i političkog sistema: očuvanje planete i istinska demokratija zahtevaju njegovu promenu. Povratak na nacionalne države ili valute nam neće samo po sebi pomoći da izbegnemo kapitalistiku logiku. Postizanje tog cilja zahteva snagu koja bi mogla da parira kapitalu. Iako transnacionalne klasne borbe pružaju nadu, izazov leži u produbljenju, širenju i ujedinjavanju socijalnih pokreta.

Neuspesan pokušaj grčke vlade da 2015. godine putem pregovora nađe način da napusti politiku mera štednji dao je novi zamah strateškim debatama na levici. Veliki deo ove rasprave se odvijao između dva suprotstavljenja tabora: da li bitku treba voditi na evropskom nivou uz pokušaj demokratizacije EU ili vlada levog krila treba da sproveđe izlazak iz evrozone ili Evropske unije. Nažalost, oba pristupa često ograničavaju levicu da strateški sagleda

bolje načine za suočavanje sa kapitalizmom. Što je još važnije, teorije promene, na kojima se ovi pristupi zasnivaju, uglavnom zaobilaze ključna pitanja koja se tiču vlasti i moći. U trenutku kada se suočavamo sa formiranjem evropske države, potreban nam je jak pokret, i to ne za reformisanje EU već za novi početak na drugaćijim osnovama.

ZAJEDNIČKA VALUTA, A SVE VEĆE RAZLIKE

Sredinom 2017. godine ponovo se javio tračak optimizma u retorici evropskog establišmenta. Napokon je došlo do izvesnog rasta. Iako još uvek iscrpljena niskom inflacijom, Evropska centralna banka je uspela da smanji kupovinu obveznica sa 80 na 60 milijardi evra. U međuvremenu su se nastavile strukturalne rasprave o tome kako reformisati evrozonu i Evropsku uniju. Finansijska kriza iz 2008. godine pokazala je da bi postojeće socio-ekonomске razlike unutar država članica i između njih, mogle da dovedu u rizik samo postojanje evrozone.

Evrozona je uvek bila daleko od optimalnog valutnog područja. U pojedinim perifernim državama, BDP po glavi stanovnika iznosi je jedva polovinu evropskog proseka. Konkurentnost između pojedinačnih država i regionala, po gotovo svim parametrima, izrazito varira. Čak i pre krize, tokom 2007. godine, dodata vrednost po satu rada je iznosila 4.320 evra u 15 zapadnih zemalja članica, a samo 1.463 evra u Slovačkoj. Dok u Nemačkoj, Francuskoj i Belgiji prosečne satnice iznose više od 30 evra, Slovačka ili Letonija još uvek ne dosežu ni do 10 evra. U Ekonomskom biltenu Evropske centralne banke iz 2015. godine navodi se da je došlo do određenog stepena konvergencije na nivou EU, ali se takođe priznaje da ni izbliza nema stvarnog ujednačavanja ekonomskih parametara

među zemljama koje su prihvatile zajedničku valutu tokom 1999. i 2001. godine.¹ Da stvar bude još gora, analiza je otkrila da postoje "određeni parametri koji ukazuju na povećanje razlika među zemljama koje su rano usvojile evro", što je potvrđenu u *Dokumentu za razmatranje o produbljenju ekonomske i monetarne unije* koji je 2017. godine objavila Evropska komisija.²

Teorija prema kojoj bi zajedničko tržište sa jedinstvenom valutom nekim čudom trebalo da dovede do ekonomskog ujednačavanja svih država članica je potpuno osporena. Naprotiv, zbližavanje veoma različitih ekonomija i država preko jedne valute oduzelo je važna politička sredstva slabijim perifernim ekonomijama. Devalviranje valuta i variranje kursa služe kao najočigledniji primeri. Maastrichtski kriterijumi o konvergenciji precenili su značaj mehanizma stabilizacije cena i postavili su potpuno neosnovane ciljeve za smanjenje javnog duga kao i limit iznosa javnog deficit-a. Ova ludačka košulja najviše je odgovarala Nemačkoj, a išla je na štetu slabijih ekonomija. Jedinstvena valuta je produbila jaz između rastućeg nemačkog suficita i deficit-a trgovinskog i platnog bilansa zemalja periferije, što su dve strane istog novčića. Ista pravila za različite ekonomije produbila su nejednak razvoj. "Univerzalna veličina koja ne odgovara nikome", kako je rezimirao Klaus Ofe (Claus Offe).³ Nemačka je u isto vreme profitirala od svoje vodeće

---

1 Evropska centralna banka, "Real convergence in the euro area: evidence, theory and policy implications," EGB Economic Bulletin 5, (2015), dostupno na: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/eb201505_article01.en.pdf.

2 Evropska komisija, "Reflection Paper on the Deepening of the Economic and Monetary Union," 31. maj 2017, dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection-paper-emu_en.pdf.

3 C. Offe, *Europe Entrapped*, (Cambridge: Polity Press, 2015).

pozicije na globalnom tržištu mašina i hemijskih proizvoda. Berlin je u potpunosti iskoristio rastuću potražnju ekonomija u razvoju za ovim dobrima. Domaće tržište rada i reforme u oblasti bezbednosti omogućili su nemačkim multinacionalnim korporacijama da smanje jaz u profitnim maržama u odnosu na njihove japanske i američke konkurenete. Ovo se pokazalo važnim ne samo za buduće investicije, već i za povećanje vrednosti akcija preduzeća.

Zemlje juga, hendikepirane uvođenjem zajedničke valute, doživele su novi udarac kada su se zemlje istočne Evrope pridružile zajedničkom tržištu.⁴ Potonje države su imale niže nadnice i slabije sisteme socijalne zaštite što je privuklo grčke kompanije da pređu preko granice i investiraju, na primer, u Bugarsku. Automobilska industrija nudi posebno slikovit primer ove situacije.⁵ Nakon pada Berlinskog zida, proizvođači automobila sa zapada, poput nemačkog Folksvagena ili francuskog Renoa, preselili su se na istok. Na jugu, cenu ovoga su platile Italija, Španija i Portugal, koje su do tada imale koristi od ovih investicija. Proizvodnja tokom 2011. godine u Mađarskoj, Češkoj, Rumuniji, Sloveniji, Slovačkoj i Poljskoj nadmašila je proizvodnju u zemljama juga koje su bile suočene sa stagnacijom u periodu nakon 2000. godine. Od tada, Španija je uspela da privuče dve od pet belgijskih fabrika za sklapanje automobila. Ovakav razvoj događaja, koji je doprineo pogoršanju finansijske situacije u zemljama juga, ilustruje dinamiku koja je podstakla evrokrizu 2010. godine. Proizvodni kapaciteti su se često premeštali iz južnih evropskih zemalja u istočni deo kontinenta. Tokovi

---

4 H. Houben, *La crise de trente ans*, (Brussels : Editions Aden, 2008).

5 H. Houben, "La désindustrialisation en Europe occidentale : le cas de l'automobile," *Outre-Terre* 46/1, (2016) : 199-230, dostupno na: <https://www.cairn.info/revue-outre-terre-2016-1-page-199.htm>.

kapitala su preusmereni u finansijske špekulacije na tržištu nekretnina na primer u Španiji ili, u slučaju Grčke, u deficitarno finansiranje što je za posledicu imalo rast javnog duga. Čim se kapital izmestio na druge lokacije, španska ekonomija se urušila. Međutim, preseljenje proizvodnje na istok ne treba romantizovati.⁶ Upliv stranih investicija, u kojem je Nemačka igrala dominantnu ulogu i pre dolaska evra, pretvorila je ove zemlje u države u stranom vlasništvu, sa negativnom neto stranom aktivom.⁷

Rastuća unutrašnja nestabilnost nije jedini problem koji preti procesu evropske integracije. Džozef Stiglic (Joseph Stiglitz) u svojoj knjizi *Euro* pokazuje kako ova valuta možda nije dovela do ekonomskog sunovrata, ali jeste pogoršala njegove posledice, odloživši oporavak na nivou Evrope. U periodu koji je usledio nakon krize 2008. godine, rast realnog BDP-a po glavi stanovnika bio je primetno sporiji u zemljama evrozone u poređenju sa drugim članicama Evropske unije. Evropska centralna banka isključivo se fokusirala na inflaciju i stabilnost cena, dok su ciljevi Američkih federalnih rezervi (FED) bili rast, puna zaposlenost i finansijska stabilnost. Javni deficit, fetišizacija smanjenja duga, kao i ograničenje rasta zarada nisu samo ugušile lokalnu potražnju, već su i otežali proizvodnju, koja se u periodu od 2007. do 2015. godine povećala za samo 0.6%. U zemljama pogođenim krizom, poput Grčke, porast nezaposlenosti je onemogućio bilo kakav potencijalni rast proizvodnje. Treba istaći da je čak i u Nemačkoj došlo do smanjenja produktivnosti

---

⁶ P. Rimbert, “Le Saint Empire économique allemand,” *Le Monde diplomatique*, (februar 2018) : 13.

⁷ F. Novokmet, T. Piketty, G. Zucman, “From Soviets to Oligarchs: Inequality and Property in Russia 1905-2016,” National Bureau of Economic Research Working Paper 23712, (avgust 2017), dostupno na: <http://www.nber.org/papers/w23712>.

po zaposlenom radniku. Osim žrtvovanja koje se zahteva od radnika i radnica, ortodoksa ekonomska teorija malo toga još može da ponudi, čak i kada funkcioniše po sopstvenim pravilima.

Svakako je važno imati na umu da funkcionisanje zone sa zajedničkom valutom nije jedini problem. Kriza iz 2008. godine nije bila isključivo evropski, niti čisto finansijski fenomen. Takmičenje među državama članicama ne predstavlja novost. Problemi u vezi sa slobodnim tokom kapitala postojali su među državama članicama Evropske unije i pre uvođenja zajedničke valute. Postojanje evra takođe ne može da objasni ni nemačku dominaciju. Iako nam to sada izgleda kao surova ironija istorije, Francuska je predložila uvođenje zajedničke valute kako bi ograničila nemačku ekonomsку dominaciju i podredila nemačku Bundes banku. Evro i struktura monetarne unije su bitno uticali na porast nejednakosti u okviru zemalja i među njima, ali ih zasigurno nisu prouzrokovali. Koncentracija bogatstva na samom vrhu društva je najizraženija u Austriji, Holandiji i Nemačkoj, ali ni u Velikoj Britaniji, koja nikada nije uvela evro, situacija nije mnogo drugačija.

Evropske institucije su odlučile da se suoče sa evrokrizom ojačavanjem sistema tzv. ekonomskog upravljanja. Ovaj model upravljanja, sačinjen od autoritarne strukturalne reforme i restriktivne fiskalne politike, nije popravio stanje stvari već ga je pogoršao. Mere štednje, kao i urušavanje radničkih prava, znatno su pojačale efekte socijalne krize dramatičnim ograničenjem domaće potrošnje u mnogim državama. Planovi za oporavak su uglavnom pomogli velikim bankama, dok su siromašnjim državama donele samo humanitarnu krizu. Nije iznenađujuća činjenica da je radnička klasa u Evropi bila ta koja je ponela teret krize. Bez mogućnosti da se sproveđe devalvacija valute ili variranje kursa, unutrašnja devalvacija kroz

smanjivanje nadnica trebalo je da poveća konkurentnost.⁸ Više od decenije oštih politika štednje i dvadeset godina liberalizacije tržišta rada ostavilo je za sobom katastrofalne socijalne posledice. U tom smislu, Brisel kao prestonica Evropske unije, na dobar način oslikava ovo. Jedan od tri stanovnika ovog grada je u riziku od siromaštva, dok svako četvrto dete odrasta u porodici u kojoj niko nije zaposlen. Ne moramo stalno ukazivati na primer Grčke jer, kako vidimo, ni situacija u Briselu zapravo nije ništa bolja. Tokom poslednje decenije, broj siromašnih radnika i radnica u Nemačkoj se udvostručio. U Italiji, preko 8 miliona ljudi živi u relativnom siromaštvu. U Francuskoj je siromašno 9 miliona ljudi, od kojih su 3 miliona deca. Portugal je izgubio pola miliona radnika u periodu između 2011. i 2014. godine. Dok su portugalski radnici i radnice bežali iz svoje zemlje, velike korporacije su uvećale svoje bogatstvo sa 750 na 3.200 milijardi evra, prikrivajući ga najčešće u poreskim rajevima širom sveta.

PREKO EKONOMSKE DO POLITIČKE KRIZE

Uprkos tome što je došlo do delimičnog poboljšanja ekonomskih pokazatelja, ne može se tvrditi da je kriza sada pod kontrolom. Pre svega, ne bi trebalo da precenimo značaj trenutnog formalnog oporavka. Svaka privreda posle nekog vremena ponovo počne da beleži izvesni rast. Dodatno, određeni faktori koji su doprineli oporavku donekle mogu da ukažu i na to da je on prolaznog karaktera. Tu se pre svega misli na niske kamatne stope, kvantitativno popuštanje i usmeravanje evropske privrede na

---

⁸ C. Lapavitsas et.al., *Crisis in the Eurozone*, (London: Verso, 2012).

izvoz van Evrope što je neraskidivo povezano sa očajničkim pokušajem postizanja konkurentnosti.

Pored toga, strukturalna ograničenja evropske integracije i ekonomske krize prevela su se u političku krizu kako unutar zemalja članica, tako i između njih. Jaz između establišmenta i većine ljudi, unutar država članica, vodio je nastanku dve struje. Struja kojom upravlja strah dovela je do uzdizanja neokonzervativizma i xenofobnog nacionalizma. Autoritarna politika štednje i netolerancija su se pokazale kao dve strane istog novčića. Mere štednje primoravaju ljude da, za situaciju u kojoj se nalaze, krive one kojima je još teže, bez zadiranja u privilegije bogatih. Smanjivanjem ulaganja u socijalno stanovanje, onima na dnu društvene lestvice se poručuje da treba da se bore jedni protiv drugih za krov nad glavom. Bez ulaganja u obrazovanje, ljudi se takmiče za mali broj dostupnih mesta u školama i na univerzitetima. Bilo je lako predvideti da će ekonomske nejednakosti unutar država i među njima, dovesti do rasta tenzija, omogućavajući uspon nacional-konzervativističkih i partija krajne desnice. U Francuskoj, ekstremno desničarski Nacionalni front uspešno je stigao do drugog kruga predsedničkih izbora. U Italiji, Austriji i Češkoj situacija nije ništa bolja. Kampanja za izlazak iz EU u Velikoj Britaniji, najblaže rečeno, nije proizašla iz levih ideja. U novijim zemljama članicama, pogotovo onim koje se grubo definišu kao države u "stranom vlasništvu", konzervativni desničari profitiraju od diskreditacije leveice.⁹

---

9 L. Bershadsky, "How Western Capital Colonized Eastern Europe," Bloomberg View, 12. septembar 2017, dostupno na: <https://www.bloomberg.com/view/articles/2017-09-12/how-western-capital-colonized-eastern-europe>.

Ekonomski divergencija, sve veće takmičenje, insistiranje na ortodoksnom liberalizmu i slepo pridržavanje mera štednji, dovele su do rastuće nesloge među državama članicama. Ovakva integracija, na koncu, podriva jedinstvo među ljudima u Evropi. Takođe, rast ekonomskih i socijalnih razlika među državama članicama rađa plodno tlo i za rasizam. Dobar primer predstavlja nemački tabloid Bild koji je okarakterisao Grke kao lenji narod koji iskorišćava vredne Nemce. Još jedan dokaz u prilog tome je i primer iz južne Evrope gde je Angela Merkel predstavljena kao Adolf Hitler. Eksploracija rumunskih vozača kamiona u Holandiji ili poljskih građevinskih radnika u Belgiji takođe mogu da podstaknu slične ksenofobne kampanje. Međutim, ništa od ovoga neće dovesti do veće solidarnosti čak ni između zemalja jače pogodenim ekonomskom krizom. Na primer, socijaldemokratske vlade u Francuskoj i Italiji većinski su podržale mere štednje koje je Nemačka nametnula Grčkoj, dok su kasnije za sebe izdejstvovale fleksibilnu fiskalnu politiku. Tenzije izazvane sa jedne strane oportunizmom nemačke vlade, koja je pokušala da zadrži najobrazovanije izbeglice, kao i konzervativizmom mađarskih i poljskih desničarskih vlada sa drugе strane, okrenule su istok protiv zapada po pitanju plana za raspodelu migranata i izbeglica.

Međutim, narativ zasnovan na strahu nije bio jedini. Druga struja, koja smatra da postoji alternativa neoliberalnom kapitalizmu, je takođe napredovala. Ona se zasniva na nadi. Fenomen Džeremija Korbina (Jeremy Corbyn), koji je uzdrmao laburističku poziciju "trećeg puta", deceniju ranije bio je nezamisliv u Velikoj Britaniji. Koalicija radikalne levice (Siriza) je 2007. godine osvojila mizernih 5% grčkih glasova. Tokom rane 2015. godine, Siriza je zauzela 149 od 300 mesta u helenskom parlamentu. Španski desetogodišnji dvopartijski sistem se urušio pod težinom levičarskog

Podemosu. U Francuskoj, radikalni predsednički kandidat Žan-Luk Melanšon (Jean-Luc Melenchon) je 2017. godine osvojio rekordni broj glasova, pridobivši i određen broj glasača krajnje desnice, iako je jedva nešto više od 43% francuskog biračkog tela izšlo na glasanje u odlučujućem krugu parlamentarnih izbora. U osnovi uspeha Podemosu u Španiji, Žan-Luka Melanšona u Francuskoj, Džeremija Korbina u Britaniji, ili u to vreme, Sirize u Grčkoj, leži nada.

NAPRED! ALI KUDA?

Počevši od Pakta o stabilnosti i rastu iz 1997. godine, preko "Six pack" i "Two pack" regulativa, do Fiskalnog sporazuma iz 2012. godine, evropski establišment je koristio krize da učvrsti državni aparat. Izveštaj pet predsednika glavnih EU institucija iz 2015. godine pripremio je teren za buduće autoritarne ekonomske integracije. Uprkos tome, centrifugalne tendencije više ne mogu da se olako ignorisu. Pred političkom krizom koja se sve više produbljuje tradicionalni način jačanja federalizma više nije dovoljan. Među državama članicama glasovi onih zemalja koje su podržavale "sve veće zbijavanje unutar unije" u cilju jačanja zajedničkog tržišta više nisu jedini.

Ipak, vodeće sile u zemljama centra – Nemačka, Francuska i države Beneluksa – još uvek žele da učvrste evropske federalne institucije i moć. Forsiraće ovo učvršćivanje gde god je moguće, dokle god to odgovara njihovim interesima. Francuski predsednik Emanuel Makron (Emmanuel Macron) polaže nade u dogovor koji će dati važnu osnovu za ovu inicijativu. Iz društvene i ekonomske perspektive, nikakva fundamentalna promena nije u planu. Simbolične promene poput novih propisa u vezi sa socijalnim dampingom ili evropskim stubom socijalnih prava će najverovatnije

predstavljati samo kozmetičke izmene. Sastanak u Bratislavi, u septembru 2016. godine, pokazao je da se po pitanju migracija i odbrane može postići dogovor i sa konzervativnim vladama na istoku. Niz projekata usmerenih na migrantsko pitanje, od "pametnih granica" do Evropske agencije za graničnu i obalsku stražu, su u pripremi ili su u toku. Nakon referendumu o Bregzitu, saradnja po pitanju odbrane EU je takođe dobila na novom zamahu. Kada se radi o kontroverznijim temama, potencijalni sporazum između centralnih evropskih zemalja mogao bi da vodi srednjem rešenju koje bi rezultiralo bržom integracijom nekolicine država (sto je bio slučaj i ranije), dok bi ostale zemlje trebalo da krenu istim putem odmah, ili nakon izvesnog vremena.

Mejnstrim evroskepticizam sa druge strane, nudi dva puta napred, što je i Džozef Stiglic adekvatno sumirao: "Srednji put kojim Evropa trenutno ide nije održiv: mora da postoji ili 'više Evrope' ili 'manje'; mora da postoji ili više ekonomске i političke integracije ili raspuštanje evrozone u njenoj trenutnoj formi."¹⁰ Prva opcija može da podrazumeva određene mere koje bi sadašnju nedovršenu i neoptimalnu evrozonu više učinile nalik na zonu dolara u Sjedinjenim Državama. Toma Piketi (Thomas Pikkety) je takođe insistirao na mehanizmima koji bi doprineli demokratičnosti Unije i ekonomskog upravljanja. Janis Varufakis (Yanis Varoufakis) i Džejms Galbrajt (James Galbraith) su po ovom pitanju veoma jasni: "evro mora da se prilagodi ili da nestane".¹¹ Druga opcija, potpuno ili

---

10 J. Stigliz, *The Euro: How a Common Currency Threatens the Future of Europe*, (W.W. Norton & Company, 2016).

11 Y. Varoufakis, J.K. Galbraith, "Why Europe Needs a New Deal, Not Breakup," the Nation, 23. oktobar 2017, dostupno na: <https://www.thenation.com/article/why-europe-needs-a-new-deal-not-breakup/>.

delimično raspuštanje EU, podrazumevalo bi (privremenih?) povratak kontrole nacionalnim državama nad monetarnim politikama što bi im dalo mogućnost da primenjuju kejnzijske mere.

Na radikalnoj levici, prihvatanje ovakvog okvira debate sa sobom nosi jednu važnu zamku. Fokusiranjem na brojne mane evra i EU, zapada se u rizik nepropitivanja prirode ekonomskog i političkog sistema. Kapitalizam je ono što danas povezuje velike ekonomske, ekološke, demokratske i kulturne krize, a ne evro niti EU. Osvojimo se samo na jedan primer, zapostavljen ali ključan. Uragan Harvi nije bio ni evropska, niti prosto "prirodna" katastrofa. Svakodnevni izveštaji o metanskoj bombi koja se nalazi ispod sibirskog permafrosta, kolapsu globalnog kretanja okeana i povlačenju ledenih kapa idu ruku pod ruku sa problemima grada-va koji tonu, sve većim nestašicama vode, masovnim izumiranjima vrsta i klimatskim promenama. Analize kao što su "Ovo menja sve" Naomi Klajn (Naomi Klein) ili "Nenaseljiva Zemlja" Dejvida Volasa-Velsa (David Wallace-Wells) čine da filmski scenariji poput "Dan posle sutra" ili "Elizijum" ne deluju tako neuverljivo. Klajn je bila eksplicitnija od mnogih drugih. Kapitalizam, a ne ljudska vrsta je ono što velikom brzinom uništava jedini poznati ekosistem u kom ljudi mogu da prežive. Džejms Galbrajt je bio u pravu kada je napisao sledeće: "Javni autoritet, koji deluje putem javne moći, ili će osmisliti plan za rešavanje problema klimatskih promena ili će nastaviti da radi u interesu privatnih korporacija čiji prioriteti leže u prodaji benzina, uglja ili automobila koji idu na gas," uništavajući svet kakav poznajemo.¹² Rešavanje klimatskih pitanja ne bi trebalo prepustiti tržištu. Kao i klimatske promene, sve veći rast

---

12 J. Galbraith, *The Predator State: How Conservatives Abandoned the Free Market and Why Liberals Should Too*, (New York: Free Press, 2008): 175.

nejednakosti pruža odgovor na jedno ključno pitanje: da li kapitalizam nudi dostoјnu, ili ikakvu, budućnost za ljudsku vrstu i ovu planetu? Socijalizam možda još uvek predstavlja ambiciozan cilj, ali potrebniji je više nego ikada.

Potreba za socijalizmom uslovljava drugačiju političku strategiju u Evropi i, konkretnije, drugačiji stav prema procesu evropske integracije. Socijalistička perspektiva mora da uzme u obzir i one zahteve za reformom koji ne pozivaju direktno na socijalizam. Koja vrsta zahteva bi mogla da doprinese podizanju svesti i osnaživanju pozicije radništva u odnosu na evropski kapital? Da li internacionalizam podrazumeva prihvatanje procesa integracije na način na koji se trenutno sprovodi? Da li bi izlazak iz EU i evrozone trebalo da bude centralno mesto ove kampanje kako bi se počelo iznova?

DA LI NAM IZLAZAK IZ EU DONOSI NAPREDAK?

Proces evropske integracije do sada nije najlepše izgledao. Stoga, ideja izlaska deluje primamljivo za neke na radikalnoj levici. Kriza koja je pogodila Grčku početkom 2015. godine je umnogome doprinela ovome. Mnogi su istakli da je grčkoj vlasti nedostajao plan B za izlazak iz pat pozicije u kojoj se našla tokom pregovora sa svojim poveriocima. Suštinski, Grčkoj, koja učestvuje sa samo oko 2% BDP-a u evrozoni, nedostajale su poluge moći u okviru Evrogrupe. Zagovarači izlaska tvrde da bi pretnja napuštanjem EU Grčkoj pružila potrebnu pregovaračku moć. Međutim, ovde nije mesto da procenjujemo koliku snagu ovakva strategija ima tokom pregovora. Uostalom i tvrdokorni nemački ministar finansija Wolfgang Šoible (Wolfgang Schäuble) favorizuje takav scenario. Sa druge

strane, možda bi Angeli Merkel zasmetala šteta koju bi potencijalni izlazak iz EU naneo slici o Uniji. Pitanje koje se ovde postavlja je drugačije. U kojoj meri takav izlazak pruža alternativni put za levicu?

Sedrik Duran (Cedric Durand) dobro je sumirao osećanja zegovornika strategije napuštanja EU na levici: "Politički izbor koji moramo da napravimo je sledeći: ili da prihvatimo poraz, kao u Grčkoj, u iluziji da možemo da promenimo Evropu ili da se pripremimo na borbu za promene u najnaprednijoj zemlji. Kako bismo dokazali da postoje alternative, neophodno je napuštanje valute ili njeno ukidanje. Društvena pravda, ekološka tranzicija i istinska demokratija su moguće, ali samo van ograničenja evra". Duran i Stiglic nisu jedini koji nude konkretne alternative. Wolfgang Štrek (Wolfgang Streeck) zagovara primenu evropske varijante Breton-vudskog sporazuma.¹³ Frederik Lordon (Frederic Lordon) je predložio napuštanje evra kako bi se uspostavila zajednička valuta bez Nemačke.¹⁴ Kostas Lapavicas (Costas Lapavitsas) izneo je plan po kojem bi zadužene zemlje odbile da izvrše svoje finansijske obaveza u kombinaciji sa *progresivnim napuštanjem evra*.¹⁵

Deluje da postoji šest argumenata koji igraju centralnu ulogu u zavodljivom narativu o izlasku koji dolazi sa levih pozicija: 1) levičarske politike nisu kompatibilne sa evropskim sporazumima;

---

13 M. Davidson, "Wolfgang Streeck: The euro, a political error," Verso, 29. jul 2015, dostupno na: <https://www.versobooks.com/blogs/2146-wolfgang-streeck-the-euro-a-political-error>.

14 F. Lordon, "Pour une monnaie commune sans l'Allemagne (ou avec, mais pas 4 la francfortoise)," Le Monde diplomatique, 25. maj, 2013, dostupno na: <https://blog.mondediplo.net/2013-05-25-Pour-une-monnaie-commune-sans-l-Allemagne-ou-avec>.

15 C. Lapavitsas et.al., *Crisis in the Eurozone*, (London: Verso, 2012): 223.

2) nacionalne države, naročito one koje su predvođene levo orijentisanim vladama, mogu da budu saveznici ili da posluže kao štit od neoliberalizma; 3) demokratsko odlučivanje se može organizovati samo na nacionalnom nivou, stoga je to najprikladniji prostor za borbu; 4) levi pokreti imaju više moći u nekim državama članicama u odnosu na druge te stoga, upravo na nacionalnom nivou možemo da pokažemo da postoje alternative; 5) EU okreće ljudе jedne protiv drugih, a izlazak će omogućiti da se dođe do drugačiјeg, pravog internacionalizma - napravimo jedan korak unazad da bismo skočili napred; 6) evropski pokret na nivou celog kontinenta se verovatno neće razviti u bliskoj budućnosti.

Počnimo od prvog argumenta. Uopšte nije upitno da postoji nekompatibilnost. Pokušaj implementacije levičarskog programa neizbežno će biti u kontradikciji sa evropskim sporazumima i propratnim dogmama, i dovešće vas u rizik da se suočите sa pretanjama poput onih kakve su upućene Grčkoj, ili do odlaganja i prekida članstva date države u EU. Ova mogućnost se mora uzeti u obzir prilikom potencijalnog dolaska na vlast. Od kada je grčki premijer popustio pred poveriocima, većina diskusija se fokusirala na pitanje ekonomske strategije za situaciju nakon izlaska.¹⁶ One bi, pre svega, podrazumevale kontrolu kapitala i banaka kao i nacionalizaciju finansijskih institucija. Ovo prvo bi moglo da budu primenjeno neposredno nakon izbora, dok nacionalizacija,

---

16 Vidi npr. C. Lapavitsas, T. Mariolis, "Eurozone failure, German policies, and a new path for Greece," Rosa Luxemburg Stiftung, mart 2017, dostupno na: <https://www.rosalux.de/en/publication/id/14546/eurozone-failure-german-policies-and-a-new-path-for-greece/> ili C. Durand, S. Villemot, "Balance Sheets after the EMU: an Assessment of the Redenomination Risk," Working Paper, 10. oktobar 2016, dostupno na: <https://www.ofce.sciences-po.fr/pdf/dtravail/WP2016-31.pdf>.

na primer, ima smisla u slučaju čeličana. Nije nelogično što su ova pitanja postala ključna u raspravama. Objasnjenje za to leži u genezi debate koja je potekla iz jednog jednostavnog pitanja: šta je grčka vlada, na čelu sa Ciprasom (Tsipras), trebalo da uradi drugaćije? Koliko god da su strategije za nošenje sa situacijom nakon izlaska iz EU važne, one ne predstavljaju magično rešenje, naročito zato što uglavnom dođu prekasno. Fabrikama za proizvodnju auto-delova koje predstavljaju samo jednu kariku u lancu proizvodnje, kao što je ona koju je Katerpilar (Caterpillar) odlučio da zatvori u Šarlouau (Belgija), bilo bi teško odmah dati novu svrhu van tog lanca. Sa druge strane, odliv kapitala bi usledio čim bi pobeda levice postala izgledna. Stoga bi pripreme za izlazak morale da počnu mnogo ranije, pre nego što leva politička opcija uopšte uzme u razmatranje učešće u vlasti. Ali i uprkos tome, u njihovoj primeni bi se verovatno ipak barem malo zakasnilo.

Da bi bio uverljiv i operativan, ovaj scenario ne može da se svede na prostu tehničku diskusiju o ekonomskim regulativama. Priprema za plauzibilan izlazni scenario bi pre svega morala da obuhvati analizu odnosa moći. Istina je da evropski sporazumi oslikavaju probleme i nedostatke datih politika, ali činjenica je da oni sami po sebi nemaju veliku moć. U istoj meri u kojoj Ustav SAD-a ne ometa Vermont kao socijalističku državu, isto tako ni sadržaj evropskih sporazuma ne blokira leve politike. Na sličan način kao i Ustav SAD-a, evropski sporazumi oslikavaju i učvršćuju odnose moći koji postoje između predstavnika evropskog kapitala i rada. Kada se promene odnosi, menjaće se ili će se u potpunosti odbaciti i sami sporazumi.

Ovo nije napomena za fusnotu. Strategije koje su se fokusirane najviše na ono što bi levo orijentisana vlada trebalo da radi ignoriraju važnost ovog koraka ili odlažu njegovo sproveđenje. Taksativni

prikaz argumenta uvek ga nužno redukuje, a zagovornici izlaska iz EU zaista i predstavljaju strategiju u tri koraka. Prvi, radikalno leva stranka dobija dovoljno glasova da formira vladu. Ukoliko njeni evropski partneri ne prihvate drugaćiji ekonomski program (plan A), država će napustiti evrozonu (plan B). Nakon što bi se suočila sa otporom do kojeg bi zasigurno došlo nakon ovakvog izlaska, radikalna vlada bi implementirala većinski kejnzijske mere, ape lujući na ljudе za podršku. Kao što tvrdi Kostas Lapavicas, ovakva politika bi naknadno trebalo da ojača poziciju radništva naspram predstavnika kapitala i da ponudi ostvarljivu socijalističku perspektivu za celu Evropu.¹⁷

Prvi deo ovog scenarija se oslanja na široko raspostranjenu nadu da do promene može doći parlamentarnim putem. U tom smislu, ovaj plan mnogima može da deluje privlačno. Ipak, suočavanje sa predstvincima evropskog kapitala zahtevaće preuzimanje moći, mobilizaciju, i najvažnije, organizovanje ljudi u značajnu protivtežu, a ne samo osvajanje vlasti.¹⁸ Izbori daju legitimitet, ali ne i potrebnu moć za vladanje, kao što je Marks zaključio na osnovu iskustva Pariske komune. Mnoge pristalice izlaska to isto uviđaju. Međutim, ono što zanemaruju jeste da izgradnja takve protivteže ne može da usledi tek nakon formiranja levičarske vlade. Uprkos njihovoј kritici Sirizinog pristupa, fokusiranjem na izbornu pobjedu oni podržavaju jedan od osnovnih strateških ciljeva ove grčke partije: pragmatizam oličen u težnji da se po svaku cenu formira

---

17 C. Lapavitsas, "For a Class-Based Strategy of the Left in Europe," *Catalyst* 3, (2017).

18 F. Wilde, "Winning Power, Not Just Government," *Yacobin*, 18. april 2017, dostupno na: <https://www.jacobinmag.com/2017/04/left-parties-government-elections-socialist-politics/>.

vlada čak i na uštrb učvršćivanja stranačke strukture i organizovanja ljudi kao protivtežu kapitalu. Iskustva radikalne levice u Evropi kada je bila u poziciji da sprovodi vlast govore o tome da je takva vlada bez šire narodne podrške osuđena na propast. Pozivanje ljudi da pruže podršku nakon izbora i da se mobilišu doći će prekasno ukoliko adekvatna protivteža nije izgrađena na vreme. Vratićemo se na pitanje o tome na kom nivou i na kojim temeljima je najizglednije da ona bude izgrađena. Za sada je važno napomenuti da strategija levog aktera koja previđa ograničenja parlamentarnog delovanja doprinosi jačanju iluzije da je do promene moguće doći isključivo putem osvajanja više glasova na izborima, zanemarujući pritom važnu ulogu koju ima organizovanje društvenog pokreta u formu protivteže kapitalu.

DA LI ĆE NACIONALNA DRŽAVA BOLJE DA ZAŠTITI SOCIJALNA PRAVA?

Pitanje odnosa moći dovodi nas do drugog argumenta u prilog izlaska. Tvrdi se da bi nacionalne države mogle da ponude zaštitu od velikih evropskih kompanija i globalnog kapitala. Defanzivne borbe za zaštitu socijalnih prava se najčešće, iako ne i uvek, zaista i odigravaju na nacionalnom nivou. Ipak, to nam ne govori ništa o samim nacionalnim državama. Njihove vladajuće klase su činile sve što su mogle da ograniče socijalna prava. Bilo koja prava ove vrste stečena su klasnom borbom i ne predstavljaju ništa više od prisilnih ustupaka. Kada je došlo do promene u ravnoteži moći, promenile su se i socijalne politike. Britanija nije ponudila nikakvu zaštitu od nesputane liberalizacije koju je sprovela Margaret Tačer. Evropska integracija jeste oruđe u interesu kapitalista, ali

upravo su vlade ovih nacionalnih država te koje su izgradile postojeću Uniju, po nalogu velikih kompanija. Od Zajednice za ugalj i čelik do Lisabonskog sporazuma i njegovih mehanizama za ekonomsko upravljanje, uvek su nacionalne vlade socijaldemokrata i desno orijentisanih konzervativaca, po nalogu kapitala, služile kao pastiri evropskoj integraciji. Čak i danas, konačno usvajanje odluka vrši Savet, međuvladino telo Evropske unije. Evropske nacionalne države ne nude zaštitu od velikih kompanija već, naprotiv, konzistentno štite njihove interese.

Argument u prilog izlaska se ovde vezuje za mit o “vraćanju moći” na nacionalni nivo. Bez obzira na to koliko takav slogan može da bude koristan za podizanje svesti, organizaciju i mobilizaciju ljudi, govorom o vraćanju moći na nacionalni nivo postavlja se važno pitanje: kada su tačno ljudi uopšte imali moć u, recimo, zapadno evropskim državama? Koliko daleko u prošlost treba da idemo? Na ovaj način, kampanje za izlazak na kraju završavaju promovisanjem apstraktnog prikaza nacionalne države koji zanemaruje klasno pitanje. Možda kapital uživa veću moć u nastajućoj evropskoj nadnacionalnoj državi u odnosu na onu koju je imao u individualnim državama članicama, ali kada je u pitanju priroda klasnih odnosa, ne postoji suštinska razlika između ova dva nivoa. Sve dok internacionali kapital i transnacionalne korporacije diktiraju spisak pravila, nezavisna Belgija, Nemačka ili Italija neće biti ništa više istinski socijalističke ili demokratske nego što je Evropska Unija.

Ali šta je sa levo orijentisanim vladom? Da li bi ona mogla da pretvori nacionalnu državu u obećanu zemlju društvenog progresa? Bez raskida sa kapitalizmom (čak i da pretpostavimo da da sankcije neće biti uvedene, što je malo verovatno), nova “nezavisna” država i njena levo orijentisana vlast morala bi da se takmiči sa džinovskim kapitalističkim ekonomskim blokom u najблиžem

susedstvu. Ovo će verovatno “zahtevati” žrtve i oštirije mere štednje da bi njene nacionalne kompanije uopšte mogle da opstanu. Drugim rečima, izlazak, sam po sebi, neće omogućiti beg od globalnog kapitalizma ili nemilosrdne konkurenkcije. Varoufakis i Galbrajti su u pravu kada tvrde da će pod kapitalizmom “manje evropske države biti jednako ranjive pred nepredvidivim kretanjima vrednosti njihovih valuta, hirovima intenacionalnih investitora i nepredvidivošću lokalnih oligarhija, kao što su bile i ranije.”¹⁹ Razmatrajući dominantnu ulogu velikih država u uspostavljanju regulatornih mehanizama za trgovinu sa jedne strane i moć multinacionalnih kompanija koje iz svojih interesa stvaraju konflikte među državama članicama sa druge, ekonomista Pol De Grov (Paul De Grauw) sa Londonske škole ekonomije i političkih nauka (LSE), uočio je jedan važan paradoks: “Kada Velika Britanija izade iz EU kako bi stekla veću nezavisnost (‘kako bi povratila kontrolu’), ona će biti ostvarena samo u formalnom smislu. Zapravo, njen stvarna nezavisnost će biti redukovana. Isto važi i za Kataloniju.”²⁰ Teško je složiti se sa De Grovovim strastvenim zalaganjem za premeštanjem suverenosti na nadnacionalni nivo, ali paradoks o akterima koji teže ka većoj formalnoj nezavisnosti, a zapravo postižu suprotno, definitivno zaslužuje pažnju.

Uostalom, čak i to bi zahtevalo osvajanje moći, a ne samo formiranje vlade. Levo orijentisana vlada ne bi mogla da se osloni čak

---

19 Y. Varoufakis, J.K. Galbraith, “Why Europe Needs a New Deal, Not Breakup,” The Nation, 23. oktobar 2017, dostupno na: <https://www.thenation.com/article/why-europe-needs-a-new-deal-not-breakup/>.

20 P, De Grauw, “Catalonia and Brexit: the same nationalism,” 4. oktobar 2017, dostupno na: <http://escorialaan.blogspot.be/2017/10/catalonia-and-brexit-same-nationalism.html>.

ni na svoju državnu administraciju i više državne službenike. Da bi se ovo ilustrovalo nema potrebe pozivati se na teorije o državi iz senke, uticaj stranih službi ili masonske lože poput italijanske Propaganda Due. Vlada grčke Sirize nije mogla da ima potpuno poverenje u sopstvene državne službenike, koji su često dostavljali informacije nemačkim pregovaračima. Brojni evropski partneri su aktivno težili smeni vlade u Grčkoj. Na čiju stranu bi grčka vojna policija stala u slučaju da je došlo do previranja?²¹ Britanski general je nedavno otvoreno upozorio britanskog predvodnika laburista Džeremija Korbina, da bi potencijalni izlazak iz NATO-a ili uklanjanje nuklearnog naoružanja moglo da izazove masovne ostavke u vojsci i dovede do pobuna.²² Nimalo slučajno, otkrivajući postojaњe dubokog nepoverenja spram evropskih institucija u maju 2017. godine, Evrobarometar (br. 87) je pokazao da građani evropskih država poput Belgije, Francuske, Grčke, Italije, ili Poljske, još manje veruju svojim vladama. To nas dovodi do argumenta o *demosu*.

DEMOS: DA LI ĆE SE LJUDI BORITI SAMO NA NACIONALNOM NIVOU?

Dijalektički odnos između nacionalnog i evropskog nivoa čini srž argumenta o *demosu* i on predstavlja jedan od glavnih aduta onih koji se zalažu za izlazak. Pogrešno poistovećivanje moći i vlasti, koje

---

21 K. Ovenden, *Syriza*, (London: Pluto Press, 2015): 104-132.

22 C. Mortimer, "British Army 'could stage mutiny under Corbyn', says senior serving general," The Independent, 20. septembar 2015, dostupno na: <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/british-army-could-stage-mutiny-under-corbyn-says-senior-serving-general-10509742.html>.

je široko rasprostranjeno, spaja se sa osećanjem nacionalne pripadnosti u smislu "vraćanja moći u sopstvene ruke". Čak i ako izbegnemo esencijalističke ili statične interpretacije koncepta *demos*, za mnoge Evropljane zaista deluje da je centralna politička referenca upravo nacionalna država ili neka njena potkategorija. Ljudi poimaju svoje političko angažovanje i identitet u najvećoj meri na (pod)nacionalnom nivou.

Podela radničkog pokreta u Evropi, u poređenju sa relativnim jedinstvom evropskog kapitala, značajno je doprinela razvoju same forme evropskih integracija. Ralf Miliband (Ralph Miliband) je 1983. godine primetio da kapitalistička klasa retko ostvaruje potpunu hegemoniju u ekonomskom, društvenom, političkom i kulturnom smislu: "Velika kapitalistička država koja se najviše približila takvoj hegemoniji su Sjedinjene Države – primer kapitalističkog društva u kom biznis nije morao da deli moć sa zvaničnom aristokratijom i gde je onemogućeno radničko organizovanje koje je moglo dovesti do značajnijih političkih promena. U drugim zemljama biznis je morao da postigne kompromis sa postojećim društvenim snagama i da se suoči sa izazovima radničke klase."²³ Milibandova analiza verno prikazuje izgradnju evropskog državnog aparata u nastajanju. Buržoazija unutar država članica istrajava u svojim specifičnim interesima i preferencijama, ali je isto tako i jasno da je evropska integracija bez organizovane radničke klase politička i ekomska formacija koja funkcioniše kao oružje usmereno protiv nje i socijalnih prava, posledično ojačavajući pozicije evropskog kapitala na globalnom i lokalnom nivou.

---

23 R. Miliband, "State Power and Class Interests," New Left Review 1/138, (marta-april 1983): 61.

Ipak, ovo je samo jedna strana novčića. Transnacionalne liste su uzete u razmatranje za sledeće evropske izbore. Prema Evrobarometru objavljenom u avgustu 2017. godine, skoro 70% birača sebe smatra građaninom Evropske unije. Danas bi malo ljudi izašlo na ulice da brani EU, što je dobro. Istovremeno, napuštanje Unije sa svim svojim posledicama, privlači mali broj ljudi, nikako većinu. Bilo kakva borba za evropsku promenu to mora da ima u vidu. Tim pre što borbe i pokreti na nivou celog kontinenta više nisu naučna fantastika - oni su nužni. Vratićemo se na to. Ovde je dovoljno reći da se čini da se evropski narod mobilise kroz zajedničku borbu, doduše oprezno.

EVROPA JE BORBENO POLJE SA KOJEG NIJE MOGUĆE POVLAČENJE

Četvrti argument u prilog kampanje izlaska je podjednako materijalistički. Odnos snaga između radničke klase i kapitala je u pojedinim evropskim državama neuporedivo povoljniji u odnosu na raspodelu moći na nivou kontinenta. Takođe, u određenim "desničarskim" državama postoje regije koje su "više levo orijentisane". Stoga, prema ovom argumentu, najlakši način da se raskinu sporazumi ili da se ostvari победа radničke klase nad kapitalom, jeste da se borba izmesti u te države članice. Mudru strategiju određuje i izbor polja borbe, koliko i same bitke. Ipak, zabluda je verovati da se odnosi moći mogu razrešiti povlačenjem u jednu državu članicu.

Zamislite da zemlja na čelu sa levičarskom vladom napusti EU ili evrozonu. Formalno gledano, ne bi više bila pod pritiskom ekonomskog upravljanja od strane EU. Međutim, ostale države članice, zastupajući interes velikih korporacija, imale bi mehanizme da

sankcionišu i izvrše pritisak na pobunjenu zemlju. Protivnici države koja bi napustila EU iskoristili bi direktne ekonomske posledice koje bi sam izlazak imao na datu zemlju. Klaus Ofe i Janis Varufakis, da uzmemo samo dva primera, priznali su da je uvođenje evra bila greška, ali isto tako oni smatraju da bi, povratak na nacionalne valute takođe bio nepoželjan jer bi proizveo mnoge, katastrofalne posledice. Džozef Stiglic je to ovako formulisao: "Članovi Vlade znaju da će u trenutku napuštanja evrozone doći do nemira, i znaju da postoji velika mogućnost da će upravo to rezultovati njihovom sменом."²⁴ Hajner Flasbek (Heiner Flassbeck) i Kostas Lapavicas malo pažljivije izražavaju svoj stav: "neophodno je naglasiti da je za ovakav izlazak krucijalna politička legitimnost i aktivna podrška naroda jer će nužno izazvati konfrontaciju."²⁵

U diskusijama o napuštanju EU najčešće se previđa činjenica da države nisu politički i ekonomski izolovane. Fokusirajući se samo na ekonomske posledice, bez ozbiljnog razmatranja konsekvenci političkih reakcija, deluje da uspešnost izlaska zavisi skoro isključivo od unutrašnjih faktora i domaćih politika. Evropske privrede su u velikoj meri, i više nego ikada, ekonomski povezane. Oko dve trećine vrednosti izvoznih dobara i usluga bilo koje države članice odlazi u druge EU zemlje.²⁶ Tokom 2010. godine oko 70% ukupnih direktnih stranih investicija uloženih u države članice došlo je iz

---

24 J. Stiglitz, *The Euro: How a Common Currency Threatens the Future of Europe*, (New York: W.W. Norton & Company, 2016).

25 H. Flassbeck, C. Lapavitsas, *Against the Troika*, (London: Verso Books, 2015).

26 Eurostat 2015, citirano prema: J. Stiglitz, *The Euro: How a Common Currency Threatens the Future of Europe*, (New York: W.W. Norton & Company, 2016).

ostalih EU zemalja.²⁷ Najznačajnija ekonomska integracija je ostvarena na nivou proizvodnje i prodaje.

Ni brza devalvacija nove valute, niti kontrola banaka i kapitala, neće sprečiti nestošice svega, od toalet papira, preko lekova i hrane, pa sve do goriva. Do kakvih god pogodnosti bi jednostrano poništavanje dugova moglo da dovede, to neće mnogo pomoći u prvim mesecima nakon izlaska. Možda ovo objašnjava i zašto je ideja izlaska primamljiva za samo mali broj ljudi. Dobro je poznato da je postojao jaz između pristalica Gregzita i većine grčke populacije tokom okršaja sa Troikom 2015. godine. Anketa koju je sproveo Evropski institut Lisabonskog univerziteta 2016. godine, otkrila je da je 90% portugalskog stanovništva još uvek želelo da ostane u evrozoni uprkos godina provedenih pod teškim merama štednje. Naravno, ankete mogu da budu netačne, ali retko sa greškom od 50%.

Tokom 2015. godine EU je presekla dotok novca Grčkoj kako bi je primorala da se pokori evropskim merama štednje. Zamislite da su ulozi bili još veći. Zamislite da je čitav društveni i ekonomski porekad doveden u pitanje. Nijedna od kapitalističkih vlada u okruženju ove nove istinski socijalističke i demokratske države ne bi dozvolila nastanak takve alternative. Da li uvođenje embarga ili neposredno nametanje autarkije deluje potpuno neverovatno? Presecanje dotoka novca bilo bi prvi, neposredni problem, koji iako komplikovan ne bi bio nerešiv urgentnim uvođenjem sopstvene valute. Uzmimo samo jedan primer. Belgija trenutno uvozom pokriva oko 80% svojih energetskih potreba. Preuzimanje kontrole nad sopstvenom energetskom proizvodnjom bi zasigurno izazvalo

---

27 T. Auvray, C. Durand, "Un capitalisme européen? Retour sur le débat Mandel-Poulantzas," u: J-N Ducange, R. Keucheyan, *La Fin de l'état démocratique*, (Pariz: Presses Universitaires de France, 2016) : 142-161, 159.

reakciju multinacionalnih energetskih giganata i njihovih država. Preuzimanje kontrole nad proizvodnjom verovatno neće biti dovoljno, barem na kraće staze, imajući u vidu trenutno stanje grčke ili španske industrije. Nesumnjivo da je, u takvim okolnostima, vlasti neophodna aktivna podrška njenog naroda.

Izborna pobeda sama po sebi nije dovoljna jer iako daje legitimitet za vladanje, ne donosi dovoljnu moć da se sprovodi vlast. U većini zemalja, ako ne i svim, lokalna pobeda radničke klase nad kapitalom, koja deluje nezamislivo u bilo kojoj državi danas, a pogotovo u manjim zemljama, ne bi bila dovoljna pred prenjom evropskog bojkota, sankcija ili intervencija koje bi usledile. Međunarodni politički i ekonomski pritisak negativno bi uticao na lokalne odnose moći u okviru postojeće države. U najmanju ruku neophodan je širok evropski pokret solidarnosti sa postojećom državom. Zadatak vlade ne sastoji se samo u tome da bude dobro pripremljena na lokalnu, već bi istovremeno trebalo težiti i stvaranju evropskog pokreta i aktivno raditi na njegovoj izgradnji. Relativno visok stepen jedinstva evropskog kapitala otežao je izgradnju takve kontrateže u okviru jedne nacionalne države.

PODELITE SE PREMA SOCIJALNOJ, A NE NACIONALNOJ OSNOVI

Peti argument u prilog izlazne strategije se tiče upravo izgradnje evropskog pokreta. EU i evrozona primoravaju radništvo da se međusobno takmiče. Postojeće strukture i politike koje se primeњuju produbljaju nejednakost i netrpeljivost prema, recimo, poljskim radnicima i radnicama u Velikoj Britaniji. Prema ovom argumentu, napuštanje evrozone ili celokupne EU eliminisalo bi ovaj

mehanizam i stvorilo bi priliku za nastanak istinske solidarnosti. Ova tvrdnja je u najmanju ruku jednostrana. Bilo koje tržište primorava radnike i radnice da se nadmeću za poslove. Ipak, tržišta takođe i udružuju radništvo. Samim tim, evropsko unutrašnje tržište i evrozona ne predstavljaju izuzetak. Podrška koju je nemačko radništvo Folksvagena u Wolfsburgu 2006. godine pružilo svojim belgijskim kolegama koji su štrajkovali u Briselu, doprinela je tome da se izbegne potpuno zatvaranje tadašnje fabrike Folksvagena a sada Audija. Kada je Ford 2014. godine doneo odluku da zatvori fabriku u Belgiji, radnici i radnice iz španskog grada Valensije otputovali su na sever da izraze solidarnost. Njihov diskurs, iako avangardan, bio je klasno zasnovan. Španski sindikalista je eksplicitno odbacio opšteprihvaćeni narativ da su imali sreće s obzirom na to da нико у Шпанији nije ostao bez posla: "Ne, nismo imali sreće, ostajemo bez mnogo kolega". Planirano zatvaranje Katerpilarove fabrike u Belgiji 2016. godine i otpuštanja u kompaniji Karfur 2017. godine zbližilo је francusko i belgijsko radništvo. Štrajkovi nemačkih metalaca inspirisali су njihove kolege širom Evrope, a lučki radnici su možda zadali i najjači udarac. Od 2002. godine, akcije lučkih radnika u celoj Evropi usporile су planove Evropske komisije da liberalizuje uslove i pristup radu u ovoj grani. Dve evropske direktive su zaustavljene, a treća je praktično obesmišljena. Umesto da prihvate princip konkurenциje među evropskim lukama, koji su Evropska komisija i lučka uprava želeli da nametnu, radnici su se ujedinili oko klasnih interesa. Nijedno od ovih iskustava ne treba da se idealizuje, ali bilo koja levičarska strategija bi trebalo da teži produbljivanju i proširivanju ovih još uvek retkih primera trans-evropske klasne solidarnosti.

To nas dovodi do drugog dela ovog argumenta koji tvrdi da bi borba za izlazak, kao i njegovo potencijalno ostvarivanje, pospešilo evropsku solidarnost. Nezavisne nacionalne države bi

onda lakše izgradile područje mira, demokratske kooperacije i solidarnosti. Međutim, ovo je kontradiktorno, čak i ukoliko ostavimo po strani klasnu prirodu ovih ponovo “nezavisnih” država. Izlazna strategija će najverovatnije voditi samo stvaranju većeg broja nacionalnih kapitalističkih sistema i tržišta. Manje su šanse da će nacionalna tržišta i njihove države, pre nego ujedinjeno tržište, stvoriti internacionalnu solidarnost. Čak i u slučaju da jedna zemlja izade i da kroz tešku borbu uspe da unapredi socijalne politike, ne postoje nikakve garancije da bi to uslovilo promenu balansa snaga u celoj Evropi pre nego što bi takav pokušaj bio ugušen. Jasno je da u to ne veruju čak ni zagovarači izlazne strategije. Jedna od njihovih tvrdnji je ta da je bolje boriti se na nacionalnom nivou jer nije izgledno da će uskoro doći do stvaranja evropskog pokreta na nivou celog kontinenta. Što je još važnije, kada razmotrimo užasne ekonomski posledice do kojih bi izlazak doveo, mala je verovatnoća da bi ljudi poverovali da je to pravi put. Potencijalan ekonomski krah u državi koja bi izašla, makar i na kratke staze, mogao bi u preostalim državama članicama da ojača osećanje da ne postoji alternativa EU. Na sličan način, evropski establišment instrumentalizuje probleme u Britaniji kako bi naglasio kolika greška je bio Bregxit, a desničari širom Evrope koriste ekonomski poteskoće u Venecueli da “ilustruju” do kakvog rasula bi dovela radikalna levičarska rešenja.

Vodenjem nacionalne borbe sa ciljem izlaska iz Unije odbacuje se koordinacija sa drugim EU zemljama, kao i bilo kakvi socijalni zahtevi na evropskom nivou. Izlazna kampanja bi čak mogla da dovede do pogoršanja odnosa moći, izazivanjem polarizacija oko nacionalnih interesa umesto socijalnih. Dovoljno je pogledati borbu za katalonsku nezavisnost. Pre samo nekoliko godina, kampanja protiv politika štednje izvela je na ulice milione španskih građana.

Tokom katalonskih izbora 2015. godine, čak su i desno orijentisani konzervativci morali da se zalažu za bolja socijalna prava. Pozivi progresivne gradonačelnice Barselone i levičarskih snaga na diskusiju o politici štednje i korupciji danas su gotovo nečujni, jer su zakriveni iza zastava španske države i zagovornika katalonske nezavisnosti. U Belgiji, prognani katalonski vođa Karles Pudždemon (Carles Puigdemont) sada drži predavanja o tome “Kako srušiti socijalističku hegemoniju?”. Ksenofobni i rasistički momenti koji su prožimali Bregzit kampanju dobar su primer ovoga. Možda i više nego u Kataloniji, britanska levica je bila učutkana po pitanju socijalnih problema, a naizgled postojeće nacionalne kontradikcije su zauzele centralno mesto. Uzdizanje Džeremija Korbina koje je počelo oko godinu dana pre referendumu o Bregzitu, desilo se uprkos ovoj kampanji, a ne zahvaljujući njoj. Zapravo, debata o Bregzitu ponudila je establišmentu mogućnost jeftinih napada na Korbina, i skrenula je pažnju sa njegovog socijalnog i ekonomskog programa na njegov stav o izlasku Britanije iz EU.

U najgorem slučaju, izlazak bi mogao i da okrene radnike i radnice jedne protiv drugih u ime buduće solidarnosti. Nije samo netačno već je i opasno tvrditi da su nemački sindikati ili nemačko radništvo definitivno kapitulirali pred strateškom orijentacijom Nemačke na izvoz i suficit platnog bilansa. Štrajkovi iz januara 2018. godine to i dokazuju.²⁸ Umesto da podstiču veće jedinstvo i solidarnost među evropskim pripadnicima radničke klase ovakvi argumenti doprinose širenju anti-nemačkog nacionalizma u perifernim državama. Međutim, i manje dramatičan narativ o izlasku može biti kontraproduktivan. Da li bi podrška Nemačke Grčkoj za

---

28 Uporedi: F. Lordon, *La malfagon: Monnaie européenne et souveraineté démocratique*, (Pariz: Les liens qui libèrent, 2014).

izlazak zbližila grčko i nemačko radništvo? Na koji način bi kampanja za nezavisnost Valonije od Belgije poboljšala klasnu svest ili jedinstvo radničkog pokreta? Kako su škotski ili katalonski pokreti za nezavisnost uticali na poziciju radništva u njihovim zemljama? Koliko je verovatno da bi kampanja sindikata IG Metal protiv desničarske savezne države Bavarske popravila opštu poziciju nemačke radničke klase? Svakako, mnogo je verovatnije da bi dovela do dodatnog fragmentisanja radničkog pokreta.

DA LI JE EVROPSKI POKRET SAMO FIKCIJA?

Poslednji u nizu od šest argumenata u prilog izlaska jeste taj da je nemoguće formirati jedinstveni evropski pokret. On je verovatno i najvažniji. Priznanje da je moguće formirati evropski pokret protiv kapitala zadalo bi jak udarac svim ostalim argumentima. U poređenju sa dobrom organizacijom snaga u službi evropskog kapitala, formiranje evropske progresivne alianse deluje skoro nemoguće. Fragmentacija zaista postoji. Ali, problem sa ovim argumentom ne leži u tome što on iskriviljuje stvarnost, već u tome što esencijalizuje ili naturalizuje trenutno stanje stvari. Argumenti u prilog izlaska fatalistički gledaju na ujedinjavanje radničke klase, formiranje jedinstvene socijalne organizacije i mogućnost borbe na evropskom nivou.

Iako fragmentacija zaista postoji, ni u kom slučaju nije neizbežna. Evropski lučki radnici i radnice, zaposleni u auto industriji, ili protesti proizvođača mleka to ilustruju. Snaga internacionalnog pokreta u kombinaciji sa nacionalnim i lokalnim borbama skoro je zaustavila potpisivanje CETA sporazuma i nametnula određene amandmane. Tokom 2017. godine se pokazalo da je potencijal

mnogo veći. Dozvola za upotrebu Monsantovog herbicida (glifosat) mobilisala je preko million ljudi širom celog kontinenta. Klimatski samit u Bonu privukao je ljude iz cele Evrope u nekadašnju prestonicu Zapadne Nemačke. Višenacionalna koalicija pilota i zaposlenih u niskobudžetnoj avio-kompaniji Rajaner pronašla je način da koordiniše akciju između 87 baza u Evropi. Zaposleni u Amazonu su istovremeni štrajkovali u Nemačkoj i Italiji. Dostavljači onlajn kompanija za dostavu hrane Delivero ili Fudora, koje su pretvorile socijalni damping u poslovni model, počeli su da traže efikasne načine da unaprede svoja prava od Londona i Brisela do Milana, od Pariza do Berlina.

Ovim se ne poriče ono što je očigledno. Nažalost, prečesto društveni pokreti u svojim borbama ostaju izolovani, dok njihovi protivnici progovaraju jedinstvenim, evropskim, neoliberalnim glasom. To zasigurno mora da se promeni. Međutim, u cilju poboljšanja situacije u kojoj se nalazi radništvo u Evropi, stranke, pokreti i sindikati sve češće izlaze sa radikalnim, demokratskim zahtevima za promenama u EU. Evropa je danas postala bojno polje. Ograničavajući se na prost zahtev za izlazak, radikalna levica napušta borbu za reformisanje EU u socijalnu, demokratsku, ekološku državu u interesu ljudi i samim tim, zadovoljava se mrvicama, umesto da juriša na veći plen.

REFORMISANJE DRŽAVNOG APARATA?

Ukoliko izlaznu kampanju ne uzimamo kao opciju, da li nam onda preostaje samo borba za reformisanje postojećeg aparata? Tradicionalna socijalna demokratija pobornik je ovog rešenja. Za nju, EU bi reformom mogla da postane alat za unapređenje i poopštavanje socijalnih prava u Evropi, istovremeno stvarajući

kontratežu dominaciji SAD na globalnom nivou. Međutim, u kojoj meri dosadašnji razvoj EU institucija opravdava ovakvu viziju?

Trenutni aparat EU je daleko od dovršenog i prepun je kontradikcija. Celokupni projekat bi još uvek mogao da se raspadne. Ipak, evro-entuzijasti, u koje spada i većina francuskog i nemačkog establišmenta, napravili su ogromne korake ka stvaranju centralnog državnog aparata. Evropski parlament, kao neposredno birano federalno telo, i Savet, njegovo međuvladino telo, deluju kao dve kvazi-zakonodavne institucije, iako nemaju pravo da predlažu zakonodavne akte. Evropska komisija je zaposela ulogu izvršnog organa, a Evropska centralna banka je preuzeila kontrolu nad monetarnom politikom. Zajednička granična policija već postoji, a možda će uskoro biti uspostavljena i evropska vojska.

Formiranje unutrašnjeg tržišta predstavlja srž EU i bilo je ključno za njen nastanak, možda i više nego što je Colferajn, zajednička carinska unija, omogućila stvaranje nemačke države u XIX veku. U određenom smislu, evropsko jedinstveno tržište nadovezuje se na istorijski razvoj kapitalističkih tržišta. Kada je feudalni sistem lokalizovane proizvodnje nestao, stare carine i granice postale su prepreke za novu klasu kapitalista. Komunistički Manifest u kratkim crtama to dobro rezimira: "Buržoazija sve više i više savlađuje rasparčanost sredstava za proizvodnju, poseda i stanovništva. Ona je nagomilala stanovništvo, centralizovala sredstva za proizvodnju i koncentrisala svojinu u malo ruku. Nužna posledica toga bila je politička centralizacija. Nezavisne, gotovo samo savezom povezane provincije s različitim interesima, zakonima, vladama i carinama sabijene su u jednu naciju, jednu vladu, jedan zakon, jedan nacionalni klasni interes, jednu carinsku granicu."²⁹

---

29 K. Marks, F. Engles, *Komunistički manifest*, (Beograd: Liber : CLS, 2005 [1848]): 38.

Nacionalne države koje su se tada formirale, centralizovale su regulativu i politiku, učvrstile su svoje carine, mudro kombinujući slobodnu trgovinu i protekcionizam kako bi zaštitile svoja tržišta i odbranile svoje kompanije. Rasplet je dobro poznat. Monopoli su izdominirali maltene svim granama industrije. Ubrzo više nije bilo dovoljno biti najjači unutar nacionalnih granica. Spajanja i akvizicije dovele su do nastajanja velikih transnacionalnih korporacija koje su se protivile fragmentaciji i formiranju evropskih malih tržišta, stvarajući tako plodno tlo za jedinstveno evropsko tržište. Jasno je da su i drugi faktori bili važni. Nakon što nije uspjela da se domogne Rura nakon Drugog svetskog rata, francuska industrija se nadala da će uspeti da drži pod kontrolom konkurentniju nemačku industriju čelika. Ništa od ovoga, naravno, ne umanjuje ulogu Sjedinjenih Država i američkog kapitala u izgradnji Evrope i kontradikcije do kojih je to dovelo.³⁰

Dok je kombinacija nadmetanja i kooperacije na evropskom nivou polako jačala, nacionalni interesi su još uvek opstajali u pojedinačnim industrijskim granama koje su se smenjivale po svojoj važnosti. Ipak, potreba za povećanjem evropske kooperacije u krugovima poslovne elite postala je neupitna. Kriza iz 1973. godine dodatno je osnažila potrebu za evropskom integracijom u cilju stvaranja većeg tržišta kako u geografskom smislu tako i na nivou pojedinačnih grana u industriji. Neoliberalizam je poslužio da proširi tržišnu logiku na sektore koji su do tada ostajali van nje. Radna mesta u industrijama uglja, tekstila, čelika, stakla i brodogradnje žrtvovana su zarad interesa akcionara.

---

30 T. Auvray, C. Durand, "Un capitalisme européen? Retour sur le débat Man-del-Poulantzas" u: J.-N. Ducange, R. Keucheyan, *La fin de l'état démocratique* (Pariz: Presses universitaires de France, 2016): 142-161.

EVROPSKI KAPITAL ODREĐUJE SREDSTVO

Ne može se dovoljno naglasiti uloga evropskog kapitala u oblikovanju procesa evropske integracije. Iako je nemački kapital danas dominantan, postojeća struktura nije puka posledica nemačkog nastojanja da osvoji Evropu.³¹ Krajem 1970-ih godina, kada je dešalo da je proces evropske integracije gotovo obustavljen, izvršni direktori sedamnaest evropskih giganata – poput Simensa, Tisena, Filipsa, Fiata, i Volvoa – okupili su se kako bi našli rešenje da se on obnovi. Zajedno su uspostavili strateški biznis forum pod nazivom Evropski okrugli sto industrijalaca (ERT).³² Mnogo više od puke grupe za lobiranje, ova inicijativa je, zastupajući interes evropskog kapitala, težila da determiniše sudbinu evropske integracije. Danas je potpuno jasno koliki je uticaj njihov projekat "Evropa 1992" za počet 1985. godine imao na postizanje Maastrichtskog ugovora 1992. godine. Na prvom sastanku ERT-a prisustvovali su predstavnici Evropske komisije Fransoa Ksavijer Ortoli (Frangois-Xavier Ortoli) i Etjen Davinjon (Etienne Davignon). Nekoliko godina kasnije njih dvojica su došli na predsedničke pozicije ERT-ove Asocijacije za evropsku monetarnu uniju, prešavši tu sa svojih direktorskih mesta u Totalu i Sosijete Ženeral Belgije. Godinama kasnije, Žak Santer (Jacques Santer), tadašnji predsednik Evropske komisije, hvalio je na sav glas ovu lobističku inicijativu ERT-a: "Večeras se zaista osećam kao kod kuće, među prijateljima. Kada sam postao predsednik Komisije 1995. godine, Asocijacija je bila skoro jedino

---

31 Iako nemački kapital nastoji da nametne kurs, u čemu u velikoj meri i uspeva.

32 B. Van Apeldoorn, "The European Round Table of Industrialists: Still a Unique Player?" u: J. Greenwood, *The Effectiveness of EU Business Associations*, (Basingstoke: Palgrave, 2002): 194-206.

telo koje nas je podržalo u našem čvrstom uverenju da će jedinstvena valuta postati stvarnost. Stoga, se osećam dobrodošlo.”³³ Zaista, za članove ERT-a jedinstveno tržište nije bilo dovoljno. Evropskim transnacionalnim kompanijama trebalo je više. “Japan ima jednu valutu. Sjedinjene Države takođe. Kako Evropska ekonomска zajednica može da opstane sa dvanaest?” pisalo je u ERT-ovom izveštaju iz 1991. godine pod nazivom *Preoblikovanje Europe?*³⁴ Zajednička valuta bi olakšala ujednačavanje cena, kamatnih stopa, budžeta i plata u različitim evropskim zemljama. Takmičenje za tržišta na globalnom nivou bitno je doprinele ERT-ovoј eurofilnoј orijentaciji. Izvršni direktori evropskih kompanija su tražili moćno sredstvo za oblikovanje sveta. “Nijedna evropska država ne može sama da izvrši presudan uticaj na stanje stvari u svetu,” ističe izveštaj iz 1991. godine. U suštini, evropskom kapitalu je bilo jasno da bez većeg tržišta, jedinstvene valute a i na koncu evropskog državnog aparata, ne bi mogao da se takmiči na globalnom nivou. To je predstavljalo važan faktor protiv centrifugalnih tendencija.

Evropski državni aparat u nastanku nije neutralan – to je jasnije nego u slučaju nacionalnih država. EU je osmišljena kao prostor za takmičenje, a evropski sporazumi čine jedini ustav na svetu koji veoma detaljno definiše ekonomsku politiku zasnovanu na liberalizaciji i merama štednje. To su izrazito ideološki tekstovi. Propisani ciljevi javnog deficit-a otežavaju bilo kakve kejnjizanske napore.

---

33 B. Balany, A. Doherty, O. Hoedeman, A. Ma'anit, E. Wesselius, *Europe Inc. Regional and Global Restructuring and the Rise of Corporate Power*, (London: Pluto Press, 2000): 49.

34 European Round Table of Industrialists, “Reshaping Europe,” 1991, dostupno na: <https://www.ert.eu/document/reshaping-europe>.

Glavne institucije poput Evropske komisije i parlamenta, podložne su uticajima svih vrsta biznis lobija, na svim nivoima donošenja odluka, i nepristupačne su za kontrolu od strane šire javnosti. Transparentnost ne postoji. Komisija, kao telo koje nije izglasano, jedina može da predlaže zakone. Rezultati referenduma protiv politika štednje u Grčkoj, protiv Ustavnog ugovora Evropske unije u Francuskoj i Holandiji, i protiv sporazuma o međunarodnoj saradnji sa Ukrajinom, potpuno su ignorisani. U zemljama poput Danske i Irske glasalo se dva puta, kako bi se postigli "pogodni" rezultati. "Izbor opcije koji je protiv evropskih sporazuma ne može biti demokratski," slavno je izjavio predsednik komisije Žan-Klod Junker (Jean-Claude Juncker). *Odrasli u sobi*, memoari bivšeg grčkog ministra finansija Janisa Varufakisa, prosvetljujući su za svakoga ko misli da postoji prostor za manevrisanje u okviru Evropskog saveta, međuvladinog tela koje predstavlja centar evropske zakonodavne vlasti. Njegove reči: "Mogao sam i da pevam švedsku nacionalnu himnu" naglašavaju koliko pažnje su njegove evropske kolege pridale željama ljudi. Pol Manjet (Paul Magnette), bivši socijaldemokratski predsednik regionalne vlade Valonije u Belgiji, opisao je EU kao mehanizam koji je stvoren da progura mišljenje manjine. Usled pritisaka, Manjetovo protivljenje ugovoru o slobodnoj trgovini između EU i Kanade iz 2016. godine nije potrajalo. Štaviše, nakon Lisabonskog sporazuma iz 2008. godine, način glasanja u okviru Evropskog saveta osnažio je dominaciju većih država članica nad manjim. Izmene do kojih je došlo omogućile su glasanje srazmerno broju stanovnika, pa je tako Nemačka, čija ekonomija sada najvećim delom dominira u Evropi, preko noći udvostručila svoj deo glasova.

Nije iznenadujuće što EU uglavnom interveniše u ime evropskog kapitala i njegovih dominantnih frakcija. Grčka je bila "bombardovana" diktatima da se pridržava mera štednje, ali Nemačka

nikada nije bila sankcionisana za svoje preterane i destabilišuće viškove trgovinskog bilansa. Mehanizam za sankcionisanje, koji podrazumeva kazne u visini do 0.5% BDP-a koji treba isplati evropskim institucijama ukoliko država članica ne poštuje neoliberalne propise, je katastrofalan. Kada je stanovništvo počelo da vrši veliki pritisak na irsku vladu kako bi obustavila naplatu vode, Evropska komisija je čak zaboravila na pravne izuzetke u svojoj sopstvenoj direktivi o vodama, i stala na stranu vlasti protiv pokreta. Stvaranje zajedničkog tržišta ne samo da uklanja nacionalne prepreke za slobodno kretanje kapitala i usluga, već i čini da sve više sektora postaje podložno privatizaciji i liberalizaciji koje su u srži trenutnih evropskih sporazuma. Fiskalni sporazumi sputavaju bilo kakav ozbiljan javni investicioni program.

Bilo bi pogrešno potceniti otpornost sadašnje forme EU. Evrozona i nadnacionalna država u nastanku, sa svim svojim kontradikcijama, su pre svega politički projekat. Njegove arhitekte, koje ne mogu da se svedu samo na predstavnike nemačkog kapitala, bořice se za njega. Možda će postojati politička volja za sprovođenje određenih korisnih reformi, uključujući i više fleksibilnosti kako bi se evro makar kratkoročno sačuvao. Vodeće evropske države, među kojima su Francuska i Nemačka, razmotrile su pravljenje privremenih ustupaka. Glavni nemački kandidati za kancelara nisu isključivali mogućnost primene mehanizama solidarnosti, doduše ograničenih i nedovoljno razvijenih. Nastojanje da se formiraju evropske rezerve i pozicija ministra finansija evrozone, iako samo za 19 zemalja koje su usvojile zajedničku valutu, predstavljaju više od prostog teoretisanja.

Ovo će najverovatnije podrazumevati pojačanu kontrolu građičnih prelaza i uvođenje evropskih vojnih snaga koje su već u procesu formiranja. Evropskim transnacionalnim korporacijama je

neophodno dejstvo pouzdane i operativne vojne sile kao i njihovim američkim kolegama. Kao što je Tomas Fridman (Thomas Friedman) slavno izjavio: "Skrivena ruka tržišta nikada neće funkcionisati bez skrivenе pesnice – Mekdonalds ne može da bude uspešan bez Mekdonela Daglasa (McDonnell Douglas), tvorca F-15. A skrivenа pesnica koja na svetskom nivou omogućava širenje tehnologije nastale u Silicijumskoj dolini zove se vojska Sjedinjenih Država, vazdušne snage, mornarica i marinici."³⁵ Francuska se nada da će vojna integracija povećati njen značaj u okviru EU, s obzirom na njene relativno jake vojne snage u poređenju sa Nemačkom. Berlin se nada da će Koncept vodećih nacija (*The Framework Nations Concept*) pomoći Nemačkoj da preuzme vođstvo. Iako u strahu da će zavisiti od nemačkih strateških odluka po pitanju odbrane i spoljnih poslova, Holandija, Češka i Rumunija su već stavile deo svojih oružanih snaga pod nemačku upravu. U novembru 2017. godine, preko dvadeset država se obavezalo na trajnu strukturnu saradnju po pitanju odbrane. Novi podsticaj predstavlja osnivanje Evropskog odbrambenog fonda zajedno sa Evropskim programom za razvoj odbrambene industrije. Cilj je podržati investicije u zajedničko istraživanje i razvoj opreme i tehnologije za odbranu, kao i podsticanje konkurentnosti i kapaciteta za inovacije u odbrambenoj industriji EU. U procesu izgradnje jedinstvene države, odbrambena saradnja deluje kao izvodljiv sledeći korak, koji bi učvrstio i značajno ubrzao proces evropske integracije. Takva država ne bi bila ni demokratska, ni socijalistička ali bi bila potencijalno održiva.

---

35 T.L. Friedman, "A Manifesto for the Fast World," New York Times Magazine, 28. mart 1999.

POTREBA ZA CEPANJEM EVROPE

Sistem sa istinskom demokratijom koji bi multinacionalnim korporacijama oduzeo moć koju imaju nad društvom, imaće evropsku dimenziju. Izolovana socijalistička država u sred neprijateljskog evropskog kontinenta bila bi potpuno neodrživa, ukoliko bi uopšte i mogla da nastane. Osim toga, čak i kada bi bila uspešna, bilo bi nemoguće samostalno se izboriti sa fundamentalnim problemima poput klimatskih promena ili izbeglica. Ipak, ontologija evropskog državnog aparata u nastanku ne ostavlja prostor za sumnju. Takva, različita Evropa će zahtevati veoma različite institucije. Postojeći evropski sporazumi i institucije osmišljeni su ne samo da zastupaju korporativne interese u procesu donošenja odluka na svim nivoima ili da stvore intervencionistički sistem za "odbranu", već i da razvodnje, kooptiraju i eliminisu bilo kakvu pretnju sistemu, kroz beskonačan broj odbora i komisija, sastanaka i institucija. Evropski kapital gradi državni aparat kako bi prigrabio što veći plen na globalnom nivou. Pozivi za spas EU ili socijaldemokratske fantazije o pretvaranju ovog aparata u sredstvo koji funkcioniše u korist radničke klase i njoj pripada, predstavljaju samo to: fantazije koje prikrivaju klasnu prirodu postojećih institucija. Umesto podizanja svesti o potrebi za izgradnjom protivteže snagama kapitala, takvi zahtevi ojačavaju iluziju o neutralnosti konstruisane mašinerije.

Socijalistička strategija podrazumeva jačanje sentimenta da su fundamentalne potrebe ljudi u konfliktu sa trenutnim kapitalističkim društvom, uporedo radeći na osnaživanju pozicije i organizacionih snaga radničkih klasa. Bez izgradnje protivteže, radikalna transformacija Evrope i oduzimanje moći kapitalu je nezamislivo. Drugim rečima, raskid podrazumeva naglašavanje upravo onih aspekata gramšijanske strategije čiji je značaj Nikos Poulantas (Nicos Poulantzas)

odlučio da umanji.³⁶ Kao što je Kevin Ovenden elokventno sročio, suočeni sa državom, moramo da pronađemo “značenje istinski radikalne politike koja ne izbegava državu i sve kontradikcije u vezi sa njom, već umesto toga nudi ‘kontra-politiku’, put između apolitičnog ‘pokretizma’ i reformističkog parlamentarizma”.

Elejn Meiksins Vud (Ellen Meiksins Wood) razmišlja u istom smeru: “U kapitalizmu, mnogo toga može da se dogodi u okviru politike i organizovanja zajednice na svim nivoima, što u fundamentalnom smislu ne utiče na moć kapitalističke eksploracije niti fundamentalno menja odlučujući balans društvene moći. Ove borbe su i dalje od vitalnog značaja, ali moraju da budu organizovane i sprovedene sa sveštu da kapitalizam ima neverovatan kapacitet da ukloni demokratsko odlučivanje iz centara društvene moći, i da one koji sprovode aproprijaciju i eksploraciju zaštiti od demokratskih delovanja.”³⁷

Ukoliko oba argumenta protumačimo zlonamerno, mogli bismo da tvrdimo da pristalice izlaska i zastupnici reformi EU, do izvesne mere, dele iste prednosti i nedostatke. Nasuprot reformističkim iluzijama, pristalice izlaska ispravno insistiraju na nužnom raskidu sa EU sporazumima. Prostotstavljujući se iluziji o povratku na nacionalne države, reformisti EU su u pravu kada zadržavaju evropsku perspektivu. Međutim, oba argumenta takođe dele dva važna nedostatka. S jedne strane, najčešće kod oba nedostaje ambicije jer defakto predlažu samo bolje upravljanje kapitalizmom. Sa druge strane, oba umanjuju važnost vanparlamentarnog delovanja.

---

36 N. Poulantzas, *State, Power, Socialism*, (London: Verso, 2014 [1978]).

37 E. Meiksins Wood, *Democracy Against Capitalism: Renewing Historical Materialism*, (London: Verso, 2016 [1995]): 275.

KOLEKTIVNO OSNAŽIVANJE

Odakle treba da dođe protivteža kapitalu? Kako radikalna levica može da doprinese njenom nastanku? Ovaj članak nudi načelan odgovor na prvo pitanje. Radnici i radnice organizovani u sektoru javnih usluga, auto-industriji, logističkim centrima, lukama, u kompanijama poput Katerpilara, Amazona, Rajanera, Deliverua i ostalih, poseduju ogroman potencijal. Ne može da se zanemari ni značaj širokih i raznovrsnih pokreta koji se bave pitanjima reformi tržišta rada, klimatskih problema, zdravstvene zaštite, agrikulture ili trgovinskim ugovorima. Ove borbe pružaju nadu da društveni pokreti i radikalna levica mogu da preuzmu inicijativu od desnice koja trenutno ima hegemoniju.

Aktivno učeće na svim nivoima i u različitim pokretima je od suštinskog značaja za podizanje svesti o tome da nam je potrebna potpuno drugačija Evropa. Promena dolazi odozdo. Neophodno je da se glas društvenih pokreta i socijalnih borbi prenese i preko praga parlamenta, ali to zasigurno nije dovoljno. "Mnogi snovi su ostavljeni na tvom pragu. Tu samo leže, a tu i umiru," što je vrlo dobro znao Net King Kol (Nat King Cole). Delovanje radikalnih levica i levičarki u parlamentu trebalo bi da služi jačanju pokreta. Oni zastupaju borbe radnika i radnica u parlamentarnoj areni i u stalnom su kontaktu sa radničkim pokretom, jačajući tako protivtežu.

Ova vizija je u direktnoj suprotnosti sa umerenim zahtevima čiji je cilj stabilizacija i kozmetičko unapređivanje trenutnog evropskog okvira. Ona je u suprotnosti i sa izlaznim kampanjama koje identifikuju EU, njenu valutu, ili nemački kapital, kao glavnog neprijatelja i time previđaju sistemsku prirodu nejednakog razvoja i eksploatacije. Dok desnica još uvek ima hegemoniju u svojim rukama, radikalna levica ima odgovornost da prioritizuje podizanje

svesti, organizaciju i mobilizaciju radničke klase na svim nivoima. Rezultati izbora u određenim državama daju dodatan podstrek za transformaciju ove podrške u kolektivno političko delovanje.

Evropska perspektiva će kroz određeno vreme favorizovati i zahtevati više interakcije i koordinacije među partijama radikalne levice na evropskom ili na nivou regija, ali to ne podrazumeva napuštanje borbi na nacionalnoj razini. Naprotiv, svaka politička partija mora da vodi i podstiče borbu, pre svega, u sopstvenoj državi. Promena odnosa moći u okviru pojedinačnih država biće pokretačka snaga promene na teritoriji cele Evrope. S obzirom na to da promena najverovatnije neće nastupiti u svim evropskim zemljama istovremeno, neke borbe će preuzeti avangardnu ulogu. Socijalni pokreti na lokalnom i nacionalnom nivou, i sa njima povezane partije, doprinose promeni odnosa moći koja može da dovede do transformacije na evropskom nivou. Stoga bi trebalo da našu borbu artikulišemo kroz radikalne zahteve na lokalnom, nacionalnom i evropskom nivou. Aktivan doprinos povezivanju borbi i pokreta širom Evrope predstavlja veliki zadatak. Parlamentarno delovanje odozgo, koje nema dodira sa svakodnevnom realnošću, nikada neće zameniti aktivizam na lokalnu i grasrut delovanje.

Koja je najbolja platforma za sprovođenje toga zavisi od konkretnog stanja na terenu. Na primer, jednostavan ali moćno formulisan zahtev za radikalno drugaćijom Evropom – u kojoj ključni sektori, poput energetskog, leže u rukama zajednice i rade u njenu korist; gde će javni dug biti ukinut, bogatstvo biti redistribuirano ali i investirano; gde će javne usluge i preduzeća zadovoljavati potrebe većine ljudi. Kampanje “Politička revolucija” Bernija Sandersa (Bernie Sanders) i italijanska “Moć narodu” na jednostavan način izražavaju potrebu za promenom. U poređenju sa njima, pozivi za spas i demokratizaciju EU deluju daleko sumornije. Uprkos

tome, veliki zahtevi nisu dovoljni.³⁸ Umesto isključivog oslanjanja na parlamentarne borbe, radikalna levica mora da bude u stanju da pokaže da je promena moguća i da izloži uverljiv put ka njoj. Socijalni pokreti i njihove pobeđe doprinose ovome. Oni pokazuju da mobilizacija i borba mogu da daju rezultate. To je upravo razlog zbog kojeg je borba za srednjoročne i radikalne ciljeve važna i zašto nijedna победа nije mala.

Da bismo podigli svest, potrebni su nam konkretni zahtevi i kampanje koje ukazuju na klasnu prirodu i funkciju postojećeg sistema, istovremeno pružajući realnu perspektivu. Radikalni socijalni i demokratski zahtevi za promenu EU mogu da igraju važnu ulogu, dajući značenje sloganu "Moć narodu!". Kampanja za oporezivanje bogatih može da skrene pažnju na klasne kontradikcije. Zašto multinacionalna kompanija plaća manji porez od njenih čistača i čistačica? Ili, zašto se javne penzije smanjuju kada bogati skoro da ne plaćaju poreze? Ovo su na prvi pogled jednostavna pitanja, ali su daleko radikalnija od predloga reformi koji ne problematizuju koncentraciju bogatstva.

S jedne strane, brojni negativni zahtevi, kao što su na primer odbijanje primene strukturnih reformi, liberalizacije ili privatizacije, su od ključne važnosti. Zanimljiva polazna tačka na nivou Evrope mogla bi da bude princip neregresije. Evropska saradnja je prihvatljiva jedino zarad poboljšavanja životnog standarda većine ljudi – svemu drugom se suprostavljamo. Kampanje poput onih protiv CETA sporazuma i TTIP-a, koje su se sprovodile na nacionalnom ili regionalnom nivou imaju potencijal da obezbede rasprostranjenu podršku širom Evrope. Pokretanjem kampanja

---

38 B. Bond, Z. Exley, *Rules for Revolutionaries*, (Vermont: Chelsea Green Publishing, 2016): 13-14.

građanske neposlušnosti, pokret bi trebalo da zahteva povlačenje države iz sporazuma ili paktova koji nameću specifične regulative kao npr. Sporazum o stabilnosti koji propisuje oštре mere štednje ili Pakt za evro plus kao opšti okvir za koordinaciju strukturalnih reformi koje bi trebalo da poboljšaju konkurentnost. Ovo nikako nije samoočigledno. Poražavajuće je što većina evropske socijal-demokratije i Zelenih još uvek odbija artikulisati svoje zahteve na ovaj način već sopstveno političko djelovanje svodi na ulepšavanje postojećeg okvira konkurentnosti i politike štednje.

Sa druge strane, afirmativni zahtevi će morati da ponude uverljivu alternativu koja bi mogla da se izbori sa ekološkom i socijalnom krizom. Kada je u pitanju ekološka politika, predlozi za veća javna ulaganja, nacionalizaciju određenih industrija i zamenu tržišnih mehanizama ekološkim planiranjem nisu neophodni samo kako bi se spasio naš ekosistem, već i kako bi se raskinulo sa logikom postojeće prakse trgovanja emisijama, i time pokazalo da su mogući drugačiji načini organizovanja društva. Da ponovimo, danas ovo nije samorazumljivo jer su tržišna rešenja dominantna čak i u programima zelenih partija. Ekonomski zahtevi bi mogli da uključuju osnivanje evropske javne banke, ili da odu korak dalje i nametnu nacionalizaciju ovog sektora koji je “preveliki da bi propao”, oporezivanje bogatih na evropskom nivou i sankcije za profitabilne kompanije koje zatvaraju ili premeštaju fabrike. S tim u vezi, postoje interesantni elementi u mnogim predlozima kao što je Maršalov plan Nemačke konfederacije sindikata DGB,³⁹ ili Plan zašljavanja italijanskog sindikata CGIL koji insistiraju na tome da se sredstva sakupljena kroz poštenije oporezivanje koriste za javne

---

³⁹ DGB, *A Marshall Plan for Europe*, December 2012, dostupno na: https://www.ictu.ie/download/pdf/a_marshall_plan_for_europe_full_version.pdf.

investicije.⁴⁰ Članovi evropskog parlamenta Fabio De Masi iz Nemačke, Paloma Lopez iz Španije i Migel Vijegas (Miguel Viegas) iz Portugala su 2015. godine predložili da se između 2-5% evropskog BDP-a usmeri na javne investicije.⁴¹

Socijalni zahtevi za unapređenjem sindikalnih prava, zaustavljanje socijalnog dampinga, povećanje evropske minimalne zarade i uvođenje opšteg indeksa zarade se suprotstavljaju takmičarskoj logici, istovremeno povezujući evropski i nacionalni nivo. Socijalni pokreti već sada zahtevaju drugačiji pristup od Evropske komisije, i bore se da njihove vlade obustave ofanzivu na nadnice u Evropi. Radikalno demokratski pristup bi mogao da zahteva potpunu transparentnost diskusija koje se odvijaju u Evropskom savetu i Evropskoj komisiji, jer šta to uopšte imaju da kriju?

Ovaj spisak je daleko od iscrpnog. Tek kroz samu borbu ćemo znati šta je sve moguće i potrebno. Do koje mere ovi radikalni socijalni i demokratski zahtevi doprinose produblјivanju, proširivanju i ujedinjavaju socijalnih pokreta u nastajanju? Samo kroz zajedničku borbu je moguće uzdrmati moć evropskog kapitala i izgraditi fundamentalno drugačiju Evropu, oslobođenu tržišnog fundamentalizma i korporativnog autoritarizma.

---

40 CGIL, *Il Piano del lavoro 2013. Creare lavoro per dare futuro e sviluppo al paese*. Rim, CGIL.

41 F. De Masi, P. Lopez, M. Viegas, “Funcker-Voodoo: Why the Investment Plan for Europe’ will not revive the economy,” 18. februar, 2015, dostupno na: <http://www.fabio-de-masi.de/kontext/controllers/document.php/15.d/4/de7f7b.pdf>.

Sadržaj publikacije ne reflektuje nužno stavove transform! europe, i za njega je jedino odgovoran Centar za politike emancipacije.